

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-118-126

УДК 340.1

В. І. ТИМОШЕНКО,

доктор юридичних наук, професор*

ORCID: 0000-0003-2947-5627

РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ЗАПОБІГАННІ ДЕЛІНКВЕНТНІЙ ПОВЕДІНЦІ

У статті обґрунтовується необхідність зменшення проявів делінквентної поведінки шляхом впливу на особу правопорушника та його правосвідомість, усунення факторів, що сприяють деформації правосвідомості та протиправній поведінці. Доведено, що вирішальну роль у формуванні делінквентної поведінки відіграє поєднання таких факторів, як моральний і психічний стан людини, її деформована правосвідомість, а також зовнішніх факторів, тобто поєднання мотиву, причин і умов. Важливим чинником, що впливає на подолання делінквентної поведінки, є переконання в необхідності дотримуватись чинного законодавства, яке може сформуватись лише на основі правових знань та високого рівня правової свідомості. Дієва система запобігання делінквентній поведінці має передбачати створення умов реалізації прав і свобод людини і громадянина, формування ефективної системи санкцій, що припиняють і карають порушення чинного законодавства, подолання соціальної нерівності та несправедливості, реальні успіхи в боротьбі з корупцією, підвищення рівня правової культури та правової свідомості.

Ключові слова: злочин, правопорушення, право, правова установка, деформація, мотив.

Tymoshenko V. I. The role of legal awareness in advanced delinquent behavior

The article justifies the need to reduce the manifestations of delinquent behavior by influencing the personality of the offender and his sense of law, eliminating factors that contribute to the deformation of the sense of law and illegal behavior. It is proven that a decisive role in the formation of delinquent behavior is played by a combination of factors such as the moral and mental state of a person, his deformed sense of law, as well as external factors, i.e. a combination of motive, causes and conditions. An important factor influencing the overcoming of delinquent behavior is the belief in the need to comply with current legislation, which can be formed only on the basis of legal knowledge and a high level of legal awareness. An effective system for preventing delinquent behavior should provide for the creation of conditions for the implementation of human and citizen rights and freedoms, the formation of an effective system of sanctions that stop and punish violations of current legislation, overcoming social inequality and injustice, real successes in the fight against corruption, increasing the level of legal culture and legal awareness.

Key words: crime, offense, law, legal system, deformation, motive.

---

* **Tymoshenko Vira**, Doctor of Law, Full Professor

Вступ. Унаслідок тривалої реформації соціально-політичної системи України та війни, яку рф веде проти нашої країни, відбулися численні зміни, які значною мірою поставили населення в тяжке становище і зажадали від нього величезних зусиль для пристосування до наявних умов існування та виживання. Водночас зросла незахищеність людини та її особиста відповідальність навіть за те, на що вона вплинути не може. У країні панують корупція, занепад економіки, величезні багатства одних і бідність або навіть злидні більшої частини населення, а отже, й соціально-економічна нерівність та порушення прав людини – все це викликає зневіру людей щодо можливості кращого майбутнього. Картину доповнюють зниження якості освіти, занепад науки, фінансування якої все більше зменшується, руйнація сфери охорони здоров'я, згорання соціального захисту населення, яке обурюється через несправедливість. Така ситуація принесла з собою не лише увяну свободу, а й реальні соціально-економічні проблеми, які населення змушене вирішувати всіма доступними способами, у тому числі й незаконними. Усе це провокує деформацію правосвідомості та делінквентну поведінку, не сприяє національній безпеці, є загрозою для неї. Відповідно важливість і актуальність обраної теми пов'язана з необхідністю успішного запобігання злочинам та іншим правопорушенням, що може бути здійснено лише в тому випадку, якщо виявлятимуться і своєчасно усуватимуться фактори, що сприяють делінквентній поведінці та відповідно перешкоджають реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Мета статті: дослідити роль правової свідомості у формуванні делінквентної поведінки та започаткувати наукову дискусію щодо знаходження ефективних напрямів подолання деформації правосвідомості та запобігання делінквентній поведінці.

Стан розробки проблеми. Питання, які висвітлюються у статті, частково вже розглядалися у сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Так, взаємозв'язок насильства, девіацій і злочинності досліджували Дж. Регаладо, А. Тиммер і А. Джаваїд, які дійшли висновку, що злочинність і насильство створюють стресові умови та викликають зміни в поведінці людей¹. Причини злочинної поведінки в контексті факторів впливу соціального середовища та психологічних факторів пояснив Ж. Белаяц². Роль правосвідомості у розбудові правової держави досліджено у статті Я. С. Богіва, який стверджує, що правосвідомість є категорією, яка має ідеологічні основи для гарантування та дотримання прав і свобод, законних інтересів людини та громадянина, а також безумовного виконання обов'язків³. Вплив соціальних факторів на поведінку правопорушників проаналізували Р. Абхішек і Дж. Баламуруган, які дійшли висновку, що для зменшення кількості злочинів необхідно створити умови, що сприяють забезпеченню базових потреб людини та підвищенню її правової свідомості⁴. Праці цих авторів є істотним внеском у розробку проблеми девіантної, зокрема й делінквентної, поведінки. Сучасною наукою доведено, що позитивних результатів у стримуванні такої

поведінки можна досягти за допомогою раціональної соціальної політики. Однак вплив на особу правопорушника може мати різний характер. Моральний і психічний стан населення, його правосвідомість нерідко відіграють вирішальну роль при вчиненні правопорушення. Слід зазначити, що рівень дослідження саме цих факторів нині є недостатнім. Розгляд цієї проблеми і є завданням цієї статті.

Методологічною основою дослідження стали діалектичний, соціологічний, феноменологічний, синергетичний підходи, а також формально-логічний, системний та структурно-функціональний методи.

Виклад основного матеріалу. Терміном «делінквент» (від лат. *delinquens* – той, що здійснює вчинок) позначають суб'єкта, чия «поведінка, що відхиляється, у крайніх проявах являє собою кримінально карані дії»⁵. Наслідки такої поведінки впливають на життєдіяльність людини й суспільства, перешкоджають сталому розвитку країни, порушують чинне законодавство, створюють перешкоди в реалізації прав і свобод людини і громадянина, підривають авторитет держави на міжнародному рівні та є загрозою національній безпеці. Прикладом делінквентної поведінки є адміністративні правопорушення, дисциплінарні проступки та кримінальні правопорушення, що поділяються на кримінальні проступки та злочини.

Правова свідомість є атрибутом, складовою правового життя суспільства та найважливішою категорією загальної теорії права. Право та правосвідомість – явища, що перебувають у нерозривному зв'язку. Будучи корелятом права, правосвідомість виступає формою його усвідомлення як специфічного явища соціальної дійсності та «еквівалентом легітимності права»⁶. Правосвідомість можна розглядати як систему знань про право та належний порядок правового регулювання. Це також відображення в свідомості людей правових явищ та уявлень про належний правопорядок, психологічне відображення державно-правової дійсності. Водночас це і наслідок такого відображення. Можна сказати, що правова свідомість – це віра в правові цінності, властиві людям⁷. Правосвідомість, на думку автора статті, – це також ставлення людини до чинного права, ставлення людей до поведінки інших людей, ставлення людей до своїх прав та обов'язків. Це інтелектуальне, а також емоційно-ціннісне сприйняття інформації про правову дійсність. Звідси багаторівневість сфер її здійснення, які включають як правові знання й правові оцінки, так і конкретну історичну практику реалізації правових відносин. Як відомо, правосвідомість охоплює правову психологію та правову ідеологію.

Правосвідомість особистості проявляє свій реальний зміст у правовій, тобто юридично важливій поведінці. Поведінкові, практичні компоненти виявляються переважно в індивідуальній правосвідомості, що приводить до задоволення потреби індивіда у конкретній життєвій ситуації відповідно до норм права. До поведінкових компонентів правосвідомості слід віднести правову установку, ціннісні орієнтації особистості, її переконання, мету, мотиви.

Під установкою прийнято розуміти основну початкову реакцію суб'єкта на вплив ситуації, у якій йому доводиться ставити та вирішувати завдання, готовність до дії за наявності актуальної потреби та об'єктивної ситуації. Ціннісні ж орієнтації є особливим комплексом установок особистості, який утворюється на основі її мотивів, цілей і потреб⁸. Ціннісні орієнтації проявляються у взаємозв'язку зі світоглядом, уможливаючи особистості сформувати суб'єктивну позицію щодо навколишньої дійсності. Саме ціннісні установки особистості зумовлюють її спрямованість стосовно правової дійсності.

Основним чинником, що впливає на формування правомірної поведінки, є переконання в необхідності дотримуватись чинного законодавства, що формується на основі правових знань і високого рівня правової свідомості. Правові переконання – це внутрішньо сприйняті та засвоєні правові погляди, які породжують готовність до дії. «Усвідомлення закону та дотримання правил – два фактори, що сприяють законслухняній поведінці»⁹.

На правосвідомість і правову поведінку впливають зовнішні обставини, наприклад бідність і соціальна нерівність. Наслідком соціальної нерівності є деформація соціальної сфери, погіршення стану здоров'я населення, у тому числі здоров'я психологічного, збільшення кількості осіб з алкогольною або наркотичною залежністю, що відбивається на поведінці окремо взятої людини, її деградації, маргіналізації суспільства, кризах, конфліктах, аномії, напруженості та загрозах соціальних вибухів. Соціальна нерівність сприймається людиною як деструктивне явище, як зло, що необхідно подолати.

За даними Світового банку, понад 7 млн людей в Україні перебувають за межею бідності¹⁰. Світовий банк зараховує Україну до країн, де бідною вважають людину, яка живе на менш ніж 5,5 долара на день (приблизно 233 грн за курсом на початок січня 2025 р.). Тобто бідними є люди, які живуть на менш ніж 7 тисяч грн на місяць. Якщо з 1 січня 2024 р. розмір державної соціальної допомоги людям, які досягли пенсійного віку, але не мають належного трудового стажу, становить 2361 грн, відповідно є особи, які живуть на 79 грн у день. А є й такі, які не отримують нічого. Бідність і злидні, як відомо, породжують конфлікти в суспільстві та злочини проти власності. Величезна прірва між багатими й бідними, знищення середнього класу призводять до руйнації економіки та негативно відбиваються на правосвідомості населення. Соціальна нерівність та несправедливість є однією з причин делінквентної поведінки. Високий рівень бідності та безробіття, як правило, спричиняє зростання і рівня злочинності¹¹.

Важливими компонентами індивідуальної правової свідомості є мета і мотив. **Мета** – це те, до чого прагнуть, вона регулює людську діяльність. Мета формується тоді, коли є потреба та інтерес. Мета, як поведінкова складова правосвідомості, є уявною моделлю майбутнього результату. **Мотив** являє собою спонукальну причину, привід до будь-якої дії. У сфері індивідуальної правосвідомості мотивом є внутрішні спонукання, які викликають

готовність до діяльності. Мотиви можуть бути позитивними (наприклад, реалізація прав) і негативними (бажання збагатитись, вчинивши злочин).

Однією з умов протиправної поведінки є особистісні якості, такі як схильність вирішувати проблеми в насильницький спосіб, відсутність співчуття до інших людей, нарцисизм тощо. Зокрема, нарцисизм є основним фактором ризику агресії та насилля. Нарцисизм зазвичай притаманний ряду так званих великих вчених, які жодної книги або навіть статті самі не написали, однак впевнені у своїй винятковій талановитості й постійно це демонструють, принижуючи інших.

Важливе значення також має соціальне й матеріальне становище суб'єкта права (реальне або уявне) і маргіналізація населення, особливо тих людей, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі¹². Основна ж роль у механізмі протиправної поведінки належить індивідуальній правосвідомості, що являє собою сукупність правових і моральних уявлень, що сформувались протягом певного часу за вирішальної участі особистісних якостей людини.

Правова свідомість має особливе значення для реалізації прав і свобод, оскільки усвідомлення необхідності виконання норм законів, що стало внутрішньою установкою особистості, є фактором, який утримує людину від протиправної поведінки і стає важливим елементом запобігання злочинам¹³. Форми вираження правосвідомості можуть бути різні: визнання, повага, виконання приписів правової норми, погляди та переконання, які претендують на реалізацію в законодавстві, критика чинного законодавства, заперечення проти тих або інших його положень, протест, що доходить до його заперечення, до боротьби з ним (якщо чинне законодавство порушує права людини). Остання форма належить до різновидів деформації правової свідомості.

Під деформацією правової свідомості необхідно розуміти комплекс негативних змін свідомості особистості, її поглядів, переконань та ідей щодо права, що зумовлені навколишньою правовою дійсністю. Під її впливом у носіїв правової свідомості формуються ідеологічні та психологічні стереотипи, що виражають негативне, упереджене ставлення до чинного права, що проявляється у поведінці. Деформована правова свідомість може бути рушійною силою формування делінквентної поведінки, що є найбільш небезпечною для суспільства, оскільки вона суперечить нормам права. Загалом існують певні фактори, завдяки яким поведінка суб'єкта права стає делінквентною, а саме: зовнішні природні умови середовища, у якому людина перебуває і впливу якого зазнає (на них відбиваються кліматичні, географічні та екологічні особливості); соціальні чинники, які формує спільнота, до якої людина належить (тут позначається вплив освіти, національної належності, моральна атмосфера у соціумі, політичні процеси в суспільстві та державі тощо); внутрішні біологічні характеристики індивіда, що визначають силу і характер реакцій людини на будь-які впливи середовища (гендерні, вікові особливості, стан здоров'я та ін.); особистісні психологічні особливості конкретного індивіда, наприклад імпульсивність, нерозважливості тощо.

Зниженню рівня деформації правосвідомості сприятиме підвищення рівня правової культури, соціально-нормативне виховання, що є комплексним процесом, який включає, крім правового, ще й моральне, трудове, фізичне, естетичне виховання, спрямоване на формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості як ключової одиниці суспільства. А ще це стимулювання активної позиції самої особистості, розвиток у неї почуття позитивної правової відповідальності, що допомагає протистояти нігілістичним настроям у суспільстві та обстоювати власну громадянську позицію.

Специфіка ж правової свідомості правопорушників полягає у відсутності загальноприйнятих моральних уявлень і наявності виключно негативних установок. Знання правопорушника щодо законодавства безсистемні й хаотичні, побудовані на особистому досвіді або ж досвіді осіб із кола його спілкування. Своєю поведінкою правопорушник заперечує конкретну правову норму чи групу норм, які захищають суспільні відносини, на які він посягнув. У цьому випадку попереджувальна роль закону не досягає заданої мети. Навіть якщо злочинець сприймає як правильну і справедливу в абстрактному розумінні чинну правову норму, відповідно до якої він був засуджений, проте вважає вирок несправедливим щодо себе. Саме дефекти правосвідомості в сфері уявлень про кримінальний закон визначають протиправну поведінку особи. Будь-який дефект правосвідомості незалежно від сфери, у якій скоєно правопорушення, детермінується ставленням індивіда до права. Відхилення у правосвідомості правопорушників найбільше виявляються при обранні ними певного варіанта поведінки у конфлікті. До того ж в антисоціальних групах діють ефективні механізми заохочення правопорушників, що зменшує внутрішню напруженість і дає змогу відчутти себе частиною чогось більшого, досягти певних успіхів, самореалізуватися. Кримінальні методи самореалізації, активно підкріплювані антисоціальною групою, стають нормою поведінки, що є заключним етапом формування злочинної особистості. Обрана манера поведінки демонструє спотворену систему цінностей, в ієрархії яких правові установки займають аж ніяк не перші позиції.

Підвищенню рівня правової свідомості та запобіганню делінквентній поведінці сприяє правове виховання, завдяки якому у свідомості людей закріплюються поведінкові моделі, яких необхідно дотримуватись та поважати. Правове виховання населення в кримінологічному контексті є цілеспрямованим процесом, що організовується спеціально задля досягнення правоохоронних цілей. Водночас це система заходів, що здійснюються державою, громадянами та іншими організаціями з метою формування позитивної правової свідомості та правової культури особистості та суспільства загалом. Метою правового виховання зазвичай є підвищення рівня правосвідомості та правової культури окремої людини, громадських організацій та суспільства загалом. Тобто мета правового виховання інтегрує в собі особисті, суспільні, державні потреби та інтереси.

Правове виховання забезпечує вирішення таких завдань: підвищення рівня знань щодо права, усвідомлення його цінності; набуття навичок використання правових засобів для досягнення своєї мети та законних інтересів; належна правореалізація; нетерпимість до правопорушень; зведення до мінімуму випадків делінквентної поведінки.

Висновки. Отже, правова свідомість являє собою свідомо-вольове та інтуїтивне (несвідоме) середовище, в якому відбувається осмислення права, формування мотивів та імпульсів до юридично важливої поведінки.

Правова свідомість детермінована зовнішніми об'єктивними умовами та внутрішніми особистісними факторами, індивідуальними, психофізіологічними особливостями, соціально-культурним рівнем особистості. Істотну роль відіграють ціннісні орієнтації, які, перебуваючи в структурі мотиваційної сфери особистості, визначають її активність у правовій системі. Ступінь актуалізації правових цінностей на рівні суспільства та особистості є детермінуючим фактором динаміки правосвідомості та правової поведінки.

Соціальна нерівність і несправедливість, корупція не лише сприяє різкому зниженню якості та рівня життя населення, його масовому зубожінню, а й зростанню деструктивно-песимістичного потенціалу суспільної свідомості, деформаціям у сфері ціннісних орієнтацій, правової свідомості. Це істотний фактор поширення делінквентної поведінки та злочинності.

Правова поведінка залежить від рівня та спрямованості правосвідомості, яка є потужним поведінковим регулятором. Наявність деформованої правосвідомості є істотним фактором ризику делінквентної поведінки. Також не слід відкидати значення деяких природних схильностей людини до протиправної поведінки (наприклад, фізіологічно зумовлена підвищена дратівливість, психічні патології тощо). Тільки єдність природних особливостей і соціального середовища визначає рівень правової свідомості, а отже, характер людської активності, зокрема й правової.

Важливим чинником, що впливає на подолання делінквентної поведінки, є переконання в необхідності дотримуватись чинного законодавства, яке може сформуватись лише на основі правових знань і високого рівня правової свідомості.

Ефективна система запобігання делінквентній поведінці має передбачати створення умов реалізації прав і свобод людини і громадянина, формування ефективної системи санкцій, що припиняють і карають порушення чинного законодавства, підвищення рівня правової культури і правової свідомості, зосередження уваги на правовому вихованні населення.

Нові підходи до організації запобігання делінквентній поведінці шляхом підвищення рівня правової свідомості потребують не тільки додаткового теоретичного обґрунтування, а й вироблення нових прикладних, технологічних рішень, які можуть бути успішно впроваджені у правоохоронну діяльність.

1. Regalado J., Timmer A., Jawaid A. Crime and deviance during the COVID-19 pandemic. *Sociology Compass*. 2022. Vol. 16(4), e12974. <https://doi.org/10.1111/soc4.12974>

2. Bjelajac Ž. The origin of criminal behavior in the context of developmental risk factors. *Kultura polisa*. 2024. Vol. 21(1). P. 18–42. DOI: 10.51738/Kpolisa2024.21.1r.18b

3. Богів Я. С. Правосвідомість як основа побудови правової держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 33. С. 196–202. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/656>

4. Abhishek R., Balamurugan J. Impact of social factors responsible for Juvenile delinquency – A literature review. *Journal of Education and Health Promotion*. 2024. Vol. 13. doi: 10.4103/jehp.jehp_786_23.

5. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. С. 88. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf

6. Horák F., Lacko D., Klocek A. Legal Consciousness: A Systematic Review of its Conceptualization and Measurement Methods1. *Anuario de Psicología Jurídica*. 2021. Vol. 31(1). P. 9–34. <https://doi.org/10.5093/apj2021a2>

7. Haitao N. Determination of behavior, principles and law abiding on business ethics. *Journal of Law Politic and Humanities*. 2022. Vol. 2. Issue 2. P. 76–84. doi: 10.38035/jlph.v2i2.87

8. Кислинська Д. М. Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2015. Випуск 18. С. 89–97. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19186>

9. Kyslynska D. M. (2015). Value orientations: theoretical review / Kyslynska D. M. Problems of extreme and crisis psychology. Issue 18. P. 89–97. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19186>

10. Dong Y., Zeb S. Role of higher education system in promoting law abiding behavior among students. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1036991

11. Абрамова Ю. Скільки українців живе за межею бідності: демограф розповів, що Україна повернулася на 20 років назад. 2023, 17 жовтня. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/za-mezheyu-bidnosti-67-ukrayinciv-demograf-zayaviv-scho-cherез-виynu-ukrayina-povernulasya-na-20-rokiv-nazad-2431633.html>

12. Костенко В. Опубліковано рейтинг країн світу з високим рівнем злочинності: Україна розташована поруч із США. 2023. URL: <https://www.dsnews.ua/world/oprilyudneno-reyting-krajin-svitu-z-nauyishchim-rivnem-zlochinnosti-ukrajina-roztashovalasya-poruch-z-ssha-12012023-472465>

13. Bedaso A., Ayalew M., Mekonnen N., Duko B. Global Estimates of the Prevalence of Depression among Prisoners: A Systematic Review and Meta-analysis. *Depress Res Treat. Depression Research and Treatment*. 2020. Published online, Nov 26. doi: 10.1155/2020/3695209

14. Cheung Ch., Jia C. X. Law Awareness and Abidance and Radicalism Prevention Among Hong Kong Youth. *Applied Research in Quality of Life*. 2024. Published online. DOI:10.1007/s11482-024-10331-y

References

1. Regalado J., Timmer A., Jawaid A. Crime and deviance during the COVID-19 pandemic. *Sociology Compass*. 2022. Vol. 16(4), e12974. <https://doi.org/10.1111/soc4.12974>

2. Bjelajac Ž. The origin of criminal behavior in the context of developmental risk factors. *Kultura polisa*. 2024. Vol. 21(1). P. 18–42. DOI: 10.51738/Kpolisa2024.21.1r.18b

3. Bohiv Ya. S. Legal awareness as a basis for building a legal state. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. 2022. Issue 33. P. 196–202. <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/656>

4. Abhishek R., Balamurugan J. Impact of social factors responsible for Juvenile delinquency – A literature review. *Journal of Education and Health Promotion*. 2024. Vol. 13. doi: 10.4103/jehp.jehp_786_23.

5. Shapar V. B. Modern explanatory psychological dictionary. Kharkiv: Prapor. 2007. P. 88. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf

6. Horák F., Lacko D., Klocek A. Legal Consciousness: A Systematic Review of its Conceptualization and Measurement Methods1. *Anuario de Psicología Jurídica*. 2021. Vol. 31(1). P. 9– 34. <https://doi.org/10.5093/apj2021a2>

7. Haitao N. Determination of behavior, principles and law abiding on business ethics. *Journal*

of Law Politic and Humanities. 2022. Vol. 2. Issue 2. P. 76–84. doi: 10.38035/jlph.v2i2.87

8. Kyslynska D. M. Value orientations: theoretical review / Kyslynska D. M. Problems of extreme and crisis psychology. 2015. Issue 18. P. 89–97. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19186>

9. Dong Y., Zeb S. Role of higher education system in promoting law abiding behavior among students. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1036991

10. Abramova Yu. How many Ukrainians live below the poverty line: the demographer said that Ukraine has gone back 20 years. 2023, 17 October. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/za-mezheyu-bidnosti-67-ukrayinciv-demograf-zayaviv-scho-cherez-vinyu-ukrayina-povernulasya-na-20-rokiv-nazad-2431633.html>

11. Kostenko V. The ranking of countries in the world with high crime rates has been published: Ukraine is located next to the United States. (2023). URL: <https://www.dsnews.ua/world/oprilyudneno-reyting-krajinsvitu-z-nayvishchim-rivnem-zlochinnosti-ukrajina-roztashuvalasya-poruch-z-ssha-12012023-472465>

12. Bedaso A., Ayalew M., Mekonnen N., Duko B. Global Estimates of the Prevalence of Depression among Prisoners: A Systematic Review and Meta-analysis. *Depress Res Treat*. Depression Research and Treatment. 2020. Published online, Nov 26. doi: 10.1155/2020/3695209

13. Cheung Ch., Jia C. X. Law Awareness and Abidance and Radicalism Prevention Among Hong Kong Youth. *Applied Research in Quality of Life*. 2024. Published online. DOI:10.1007/s11482-024-10331-y

Tymoshenko V. I. The role of legal awareness in advanced delinquent behavior

The article justifies the need to reduce the manifestations of delinquent behavior by influencing the personality of the offender and his sense of justice, eliminating factors that contribute to the deformation of the sense of justice and illegal behavior. It is proven that a decisive role in the formation of delinquent behavior is played by a combination of factors such as the moral and mental state of a person, his deformed sense of justice, as well as external factors, i.e. a combination of motives, causes and conditions. The consequences of the influence of certain external circumstances on the sense of justice and delinquent behavior are considered, primarily poverty and social inequality, corruption and injustice. All this leads to the humiliation of a person, the deterioration of his health, including psychological health, and an increase in the number of people with alcohol or drug addiction. These circumstances not only contribute to a sharp decline in the quality and standard of living of the population, but also to the degradation of the person, the marginalization of society, the growth of the destructive-pessimistic potential of public consciousness, deformations in the sphere of value orientations, crises, conflicts, anomie, tension and social explosions. This is a significant factor in the spread of delinquent behavior and crime. By his behavior, the offender denies a specific legal norm or group of norms that protect the social relations that he encroached on. In this case, the preventive role of the law does not achieve the intended goal. An important factor influencing the overcoming of delinquent behavior is everyone's conviction in the need to comply with current legislation, which can be formed only on the basis of legal knowledge and a high level of legal awareness. An effective system for preventing delinquent behavior should provide for the creation of conditions for the exercise of human and civil rights and freedoms, the formation of an effective system of sanctions that stop and punish violations of current legislation, overcoming social inequality and injustice, real successes in the fight against corruption, and increasing the level of legal culture and legal awareness.

Key words: crime, offense, law, legal system, deformation, motive.